

Ж. Ш. Жалмаханова, Орталық Қазақстан академия жанындағы «Лингва» тіл және аударма институтының магистранты

ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ САРАПТАМАНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Мақалада лингвистикалық сараптаманы дәлелдік информация алу тәсілі немесе құралы, дәлелдік информацияны басқа жолдармен (тәсілдермен) алу мүмкін болмаған жағдайда сараптаманың тағайындалуы баяндалады.

Түйін сөздер: заңнамалық лингвистика, лингвистикалық сараптама, лингвистика, мәтін, дәйекті және дәйексіз сөздер, айып, жала, лингвист, сарапшы, талап арызышы, Қазақстан Республикасының кодекстері, лингвистің құзыреті.

Бұрынғы Кеңестер Одағы құрамындағы республикалар тәуелсіздік алған соң демократиялық құқықтық мемлекет орнатуға ұмтылып, заңдар мен заңнамалық құрылымды жетілдіруді қолға ала бастады. Осы қоғамдық-саяси, әлеуметтік-экономикалық қажеттіліктерден келіп заңдардың тілін әрбір ұлттық әдеби тілде жетілдіру қажеттігі туындады. Бұл қажеттіліктен лингвистика ғылымында заңнамалық лингвистика саласы пайда болды.

Заңнамалық лингвистика ғылым саласы болып өткен ХХ ғасырдың соңғы он жылдығында қалыптаса бастады. Заңнамалық лингвистика құқық кеңістігінде туындаған заң құжаттарына лингвистикалық сараптама жасау, заңдық және нормативті-құқықтық актілердің мәтіндерін құрастыру бойынша ұсыныстар беру, заңдық мәтіндерді аударма жасау бойынша теориялық және практикалық зерттеулер жүргізу, сот істеріндегі даулы мәтіндерге лингвистикалық сараптама беру секілді лингвистикалық мәселелерді шешу қажеттілігі арта түсті.

Лингвистикалық сараптама заң тұрғысынан шешілуі керек мәселенің жан-жақты, объективті болуын, яғни дәлелдің әділ болуына негіз болады. Дегенмен де, лингвистикалық сараптама — ғылыми зерттеу ретінде заңнамалық лингвистиканың дербес саласы. Лингвистикалық сараптаманы ғылыми зерттеу санатында қарастыру үшін тіл мен құқықтың 3 түрлі қатынасын алғаш анықтаған Н. Д. Голев өзінің «Юридический аспект языка в лингвистическом освещении» деген еңбегінде: 1) тіл — құқықтық реттеудің нысаны, 2) тіл — реттеуші құрал, 3) сот мәжілісінде даулы мәтінді сараптау екендігін атап өтеді. Соңғы, даулы мәтінді сараптау, заңнамалық лингвистиканың тарауы болып табылады, лингвистикалық экспертиология деп те аталады.

Лингвистикалық сараптама — заңдық маңызы бар мәліметтерді нақтылау мақсатында өкілетті тұлға немесе орган тағайындайтын лингвистикалық зерттеудің бір түрі. Лингвистикалық сараптама — процессуалдық-заңдық аспектіде құқықтың тиесілі процессуалдық салаларымен (ҚР АПК, ҚР ҚПК, ҚР ӘПК) реттелетін қызметтің түрі. Демек, сараптама — дәлелдік информация алудың тәсілі немесе құралы, сараптама дәлелдік информацияны басқа жолдарымен (тәсілдерімен) алу мүмкін болмаған жағдайда тағайындалады. Лингвистикалық сараптама міндетті емес сараптамалық зерттеудің түріне жатады. Лингвистикалық сараптама қорытындысының заңдық күшіне, әлеуетіне тергеуші, сот органдары процессуалдық істің басқа дәлелдемелерімен салыстыра отырып баға береді. Лингвистикалық сараптама — лингвистикалық аспектіде айтылған сөздің объектіге (объектілерге) қатысты алғанда шын/жалған немесе мүмкін/мүмкін емес екендігін сипаттайтын объектілерді зерттеудің түрі. Бұл тұрғыдан келгенде, лингвистикалық сараптама өндірісі тіл теориясында осы уақытқа дейін қалыптасқан лингвистикалық нысандарды зерттеудің тіл біліміндегі әдістемелерін негізге алады.

Адам өзі туралы қандай да бір жағымсыз ақпарат таратылса, әдетте оны өзінің арнамысы, абыройы, іскерлік беделі (репутациясы) тапталды, төмендетілді деп қабылдайды. Бұл ҚР Азаматтық кодексінде тұлғаның мүліктік емес адам құқығына қатыстырылып, заңмен

қорғалады. Тұлғаның ар-намысы мен абыройын төмендетуге қылмыстық (ҚР ҚК-нің 129, 130, 318, 319, 320-баптары) және азаматтық-құқықтық (ҚР АҚ-нің 143-бабы) жауаптылықтар қарастырылған. Егер адам сотқа өзінің осы құқықтарын қорғау туралы арыз түсірсе, сот талап арызшы келіспейтін ақпараттың мәтініне соттық лингвистикалық сараптама тағайындайды.

Лингвистикалық сараптамаға ұсынылған мәтіндегі ақпарат бірнеше тәсілмен берілуі мүмкін:

– ашық сөз формасында, демек мәліметтер жеке сөйлем немесе өзара байланысты сөйлемдер тізбегі ретінде, тіпті жаңа ақпарат предикат, логикалық баяндауыш ретінде беріледі. Мысалы, Ұры ұрыдан сойыл ұрлады;

– жасырын сөз формасында, демек мәліметтер сөзде ашық емес, жабық түрде, мысалы, бастауыш тобында. Мәселен, жоғарыда келтірілген мысалда сойылдың ұрлануы туралы ғана емес, оны істеген ұры екені туралы да ақпарат бар;

– мәтін сырты формасында, яғни ақпарат мәтінде емес, автор мен оқырманның (тыңдарманның) жалпы фондық біліміне негізделеді;

– мәтін ішкі формасында, яғни ақпарат мәтін ішінде емес, айтылған контекстен оқырман немесе тыңдарман оңай түсіне қалатындай болады.

Лингвистикалық сараптама барысында талап арызшы дауласып отырған кез келген формада берілген мәтіндегі жағымсыз ақпарат талдануы керек.

ҚР АҚ-нің 143-бабының 3-тармағының 2-тармақшасының мазмұнында шындыққа жатпайтын нұқсан келтіретін мәліметтерді таратудың азаматтық-құқықтық жауаптылығы болуы үшін төмендегідей даулы мәтін үзіндісінің болжалды лингвистикалық белгілерінің жиынтығы болуы керек:

– талап арызшы туралы жағымсыз ақпараттың болуы;

– мәтінде мәліметтер түрінде айтылған сөздердің, яғни фактілер мен оқиғаларды баяндайтын пікірлердің болуы;

– баяндалған фактілерде талап арызшының құқыққа қарсы (кең мағынасында) және бейәдептік қылықтары мен әрекеттері туралы айтылуы керек, сонда ғана олардың шындыққа сәйкес пе, сәйкес емес пе екендігі тексеріледі.

Сондықтан соттық лингвистикалық сараптаманың міндеті талап арызшыға қатысты айтылған фактілердің немесе оқиғалардың шындыққы қатысын айқындау болады. Ал фактісіз баяндалған сөздердің (субъективті бағалау сипатындағы ақпараттардың) шындыққа қатыстылығы тексерілмейді, ол жазушының немесе айтушының жеке пікірі болып қалады. Сарапшы лингвист өз зерттеу барысында дәлелге негіз болатын белгілі бір тілдік материалдарды ғана талдауға тиіс. Талдауда жағымсыз мәні бар сөздер мен сөйлемдердің құқық субъектісінің ар-намысына, абыройына, іскерлік беделіне, моральдық және адамгершілік күйзеліске қатысына баса назар аударуы қажет.

Ар-намысты, абыройды және іскерлік беделді қорғау туралы азаматтық істерде (ҚР АҚ-нің 143-бабы) лингвистикалық сараптамада жауап беру үшін төмендегідей типтік сұрақтар қойылады:

1. Мәтінде (Т.А.Ә., заңды тұлға атауы) ... туралы, оның қызметі және оның жеке іскерлік, моральдық сапалары туралы жағымсыз мәліметтер бар ма? Бұл мәліметтер нақты қай сөзде, сөйлемде айтылған, оның мағыналық бағыты қандай?

2. Егер жоғарыда айтылған сөздер мен сөйлемдерде (Т.А.Ә., заңды тұлға атауы) ... туралы мәліметтер болса, онда олар қандай формада айтылған (жазылған, көрсетілген): не дәлел, не болжам, не сұрақ ретінде ме?

3. Мәтінді лингвостилистикалық талдау (Т.А.Ә.)-нің қолданыстағы заңнамаларды, моральдық нормалар мен қағидаларды бұзғаны туралы мәліметтерде дәлелді сөздер ме, сөйлемдер бар ма?

4. Жарияланған мәтіндегі сөздер (сөз тіркестері, сөйлемдер, абзацтар) қандай мағына қолданылған?

5. Мақала (мақалалар) мәтінінің композициялық құрылымы қандай? Автор қандай стилистикалық тәсілдер қолданған? Ол жарияланым кейіпкерлеріне қандай мінездеме (сипаттама) береді?

6. Мәтінде баяндалған мәліметтер фактілік дәлел ретінде айтылған ба? Егер олай болса, онда ол қандай, мақала авторының бағалау пайымдары, пікірлері ме?

Осы сұрақтарға жауап бермес бұрын заңгер мен сарапшы лингвистің құзыреттерін шектеп алған дұрыс. Сарапшы лингвист құзыретіне сұрақтарға жауап беру барысында әрекеттерді заң тұрғысында жіктеу (квалификация) жатпайтыны жалпыға белгілі. Егер сарапшы қорытындысында құқықтық баға беретін болса, онда ол сарапшы қорытындысын сот іс бойынша дәлел ететін құжат ретінде мойындамайды, себебі кінәлы адам жауапкершіліктен құтылып кетуі мүмкін.

Мысалы, «Централ Азия монитор» газетінің (2005 жыл 16 желтоқсан) «НЛО (Неопознанные личностные объекты)» деген айдарында «Ерасыл Әбілқасымов – жоба адам» деген мақала шыққан. Е. Әбілқасымов: «Аталған газет осы мақала атымен және мазмұнымен менің ар-намысыма, абыройыма және іскерлік беделіме нұқсан келтірді» деп арыз берген. Сот сарапшы лингвистке: «Централ Азия монитор газетінің (16 желтоқсан 2005 жыл) «НЛО» деген айдарында «Ерасыл Әбілқасымов — жоба адам» деген мақала атында, жарияланған мақаланың мазмұнында талап арызшының ар-намысы, абыройы және іскерлік беделіне нұқсан келтіретін мәліметтер бар ма?» деген сұраққа сараптама жүргізуді тапсырған. Мамандардың пайымдауынша, бұл қойылған сұрақтар — лингвистикалық сараптаманың міндеттері мен әдістемесіне кірмейтін, сарапшы құзыреттілігінің шегінен тыс сұрақтар. Оның себебі *нұқсан келтіретін мәліметтер 2* параметрмен, яғни 1) заңдарды, қоғамның моральдық қағидаларын бұзу туралы ақпараттармен, 2) жалған, шындыққа сай емес сипатты ақпараттармен бағаланады. Бірінші параметр бойынша лингвистикалық сараптама лингвистикалық тұрғыда ақпарат фактілер немесе оқиғаларды дәйектеп тұр ма немесе болжау ма дегенді айқындайды. Ал екінші параметр бойынша ақпараттың шын, шын емес екендігін анықтау лингвистикалық сараптаманың құзыретіне жатпайды. Лингвист тек қана жеке тұлғаның арызына сәйкес жазбаша немесе ауызша ақпарат мәтінінің мазмұны, ондағы сөздер, сөйлемдер немесе абзацтардың мағынасы тілдік тұрғыдан келгенде адамның ар-намысына, абыройына және іскерлік беделіне нұқсан келтіретінін, келтірмейтінін филологиялық білім аясында анықтап береді.

Өзі туралы жағымсыз ақпарат таратылған адам өзін жала жабылды деп санайды. Жала жабуға ҚР ҚК-інің 129-бабында қылмыстық жауаптылық қарастырылған. Онда жалаға «басқа тұлғаның ар-намысы, абыройын түсіру немесе оның беделіне нұқсан келтіретін жалған мәліметтерді әдейі тарату» деген анықтама берілген. Жаланың анықтамасында «абыройын түсіру, нұқсан келтіру» деген ұғымдар бар. «Жалған мәліметтер» — шындыққа сай емес, ойдан шығарылған мәліметтер. Бұл ойдан шығарылған мәліметтер адамның жағымсыз қасиеттері, әдепсіз қылықтары, қылмыстық, бейәдептік және т. б. әрекеттері туралы болады. Жала — алдын ала ойластырылған қылмыс, сондықтан кінәлы адам таратылған мәліметтердің ойдан шығарылған және төмендету екенін саналы түрде береді. Бұл мәліметтерді кінәлі адам өзі ойдан шығарды немесе біреуден естуі мүмкін, бірақ ол мәліметтердің шындыққа сай емес, жалған екенін біледі, яғни жала — жала жабу мақсатындағы қасақана әрекет. Пиғылдың қасақаналығын сот анықтайды. Жала бойынша қылмыстық іс-қағаздың *лингвистикалық белгісі* — нақты тілдік форманың болуы, атап айтқанда, *факті немесе оқиға туралы сенімді формада айтылған сөз (сөйлем)*.

Жала бойынша айыпталатын қылмыстық істерге (ҚР ҚК-нің 129-бабы) байланысты лингвистикалық сараптамада жауап беру үшін төмендегідей типтік сұрақтар қойылады:

1. Мәтінде (Т.А.Ә.)-ның қолданыстағы заңнамаларды немесе моральдық қағидаларды (қылмыстық немесе әкімшілік тұрғыда жазаланатын әрекет, құқық бұзушылық, қылмыс, еңбек ұжымында, тұрмыста теріс қылық жасағаны туралы) бұзғаны туралы қандай да бір нақты фактіні сенімді формада айтқан сөйлемдер бар ма?

2. Мәтінде талап арызшыға таңылған заңсыз немесе бейәдеп әрекеттерді сенімді формада айтқан сөйлемдер бар ма?

3. Азамат (Т.А.Ә.)-ның құқыққа қарсы, бейәдеп әрекеттерді жасағаны туралы зерттеліп отырған мәтінде сенімді формада айтылған сөйлемдер бар ма?

Адамның ар-намысы мен абыройын төмендетуге байланысты құқық бұзушылыққа *балағаттау* жатады. Балағаттау «әбес формада көрінген тұлғаның ар-намысы мен абыройын төмендету» (ҚР ҚК-нің 130-бабы), әдетте, әдепсіз тілдік формада айтылуымен көрінеді. Әбес форма — лингвистикалық тұрғыда қоғамда қабылданған мінез-қылық ережелеріне қарама-қайшы әдепсіз, ұятсыз, былапыт сөздер мен сөйлемдердің қолданылуы. Былапыт сөздердің тақырыптық топтарына жануарлардың атаулары, жиіркенішті заттардың аттары, қарғау, некесіз туды деп қаралау, интимдік қатынас атаулары және гениталия (жыныс мүшелері) аттары жатады. Нақты тұлғаға қатысты әбес формалы сөздер мен сөйлемдердің айтылуы сол тұлғаның ар-намысы мен абыройына қол сұғушылық болып бағаланады. Бұдан басқа белгілі бір жағдайларда әдеби тіл нормаларына толық сай келетін сөздер мен сөйлемдердің айтылуы да балағаттау сипатты болады. Ресейдің құжаттама мен ақпараттық даулар бойынша сарапшы лингвистердің гильдиясы (ұйымы) белгілі бір тұлғаға бағытталып айтылған, белгілі бір контексте қолданылған балағаттау сипатындағы орыс тіліндегі негізгі лексикалық бірліктердің категорияларын анықтаған. Біз қазақ тіліндегі мысалдармен баяндаймыз. Оған төмендегідей лексикалық топтар енеді:

1. Көбіне қылмыскердің, қылмысты іс-әрекеттің атаулары: бандит, қарақшы, алаяқ, жезөкше, бүлдіргі, бүлікшіл, жеңгетай, тыңшы. Бұл сөздердің балағаттау болып есептелуінің себебі — бұл сөздердің мағынасында құқыққа қарсы, бейәдеп, қоғамда жағымсыз бағаланатын әрекеттерді, қимылдарды, қылықтарды жасаушы адамдарды нұсқау бар. Заң терминологиясында бұл сөздерге құқық бұзушы немесе қылмыскер деген нақты заңдық жіктеме жасалады. Сондықтан да негізсіз қолданылған бұл сөздерді қоғам немесе адресат балағаттау және жала ретінде қабылдайды. Бұл тақырыптық топтағы кейбір сөздер ауыспалы мағынасында да қолданылады. Метафоралық қолданыстағы сөздің жағымсыз сипаты қайта күшейе түседі. Мысалы, болшеvizмнің негізін салушы Троцкийді «саяси жезөкше» деген классикалық балағаттауды басқа бір адамға «Троцкий» деу.

2. Негізгі мағынасының жағымсыз мәнді сөздің өзі әлеуметтік ымырасыз бағаға ие болып, сипаттаушының позициясын білдіреді: екі жүзді, жағымпаз, сатқын, нәсілшіл, арандатушы. 1-топтағы сөздерден бұл сөздердің басты айырмашылығы бұл сөздердің ауыспалы мағынасы жоқ. Сондықтан та белгілі бір адамға қатысты негізсіз, дәлелсіз қолданылса, олар жала болып табылады.

3. Ауыспалы мағынада қолданылатын кейбір кәсіп атаулары: жендет, қасап, қойшы.

4. Сөйлеуде адресатқа жағымсыз баға беретін қолдамау, жек көру, елемей мәніндегі дөрекі сөздер: есек, шибөрі, маймыл, шошқа, сиыр.

5. Тікелей жағымсыз баға беретін немесе кінәлау мағынасындағы етістіктер: ұрлау, асау, иемдену, қорлау.

6. Кең мағынасы былапыт сөздер мәнін беретін сын есімдер: төмен (оңбаған, антұрған, сілімтік, хайуан, тастанды), ақымақ (топас, мисыз, нақұрыс, жынды, қояншық, екесті). Бұл сөздерде адамның нақты іс-әрекеті немесе ұстанымы тікелей көрсетілмесе де жалпы жағымсыз бағалау бар.

7. Эвфемизмдер болғанмен, жағымсыз бағалау сипаты бар сөздер: жеңіл жүрісті әйел, түнгі көбелек, «көгілдір».

8. Сөз ойнаудан (каламбурдан) туындайтын жағымсыз бағалау сипатты құрылымдар.

9. Адамға сипаттама беретін былапыт сөздер.

Санамаланған сөздердің тақырыптық топтары белгілі бір адамға негізсіз және дәлелсіз айтылса, балағаттау немесе/және жала ретінде қабылданады және бағаланады.

Демек, сөздің «әбес формасы» лингвистикалық сараптамаға қатысты алғанда адресат (талап арызшы) үшін балағат сөздер мен сөйлемдер балағаттау формасы болып табылады.

Лингвистикалық сараптама барысында зерттеліп отырған сөйлемдердің балағаттау сипаты дәлелденеді немесе жоққа шығарылады, яғни жағымсыз ақпаратта жағымсыз тілдік форманың бар-жоқтығы дәлелденеді немесе жоққа шығарылады.

Балағаттау бойынша айыпталатын қылмыстық істерге (ҚР ҚК-нің 130-бабы) байланысты лингвистикалық сараптамада жауап беру үшін төмендегідей типтік сұрақтар қойылады:

1. Қазіргі қазақ тілінде қандай типтегі лексика балағаттау лексикасына жатады?
2. « ... » деген сөйлемдегі сөз, сөз тіркесі немесе фразаларда балағаттау лексикасының бір немесе бірнеше типіне жататындары бар ма?
3. « ... » деген сөйлемде (Т.А.Ә.) ... деген азаматқа тікелей дөрекі, ішмерездік формада айтылған жағымсыз бағалау бар ма?
4. Жағымсыз баға қоғамда қабылданған мінез-құлық ережелеріне қайшы келетін ішмерез, әбес формада айтылған ба?
5. Тұлғаға әбес формада берілген жағымсыз баға мазмұны дәл (Т.А.Ә.) ... туралы айтылған ба?

Әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни араздықтарды қоздыру мен тұтандыруға байланысты құқыққа қарсы әрекеттерді дұрыс бағалау үшін тек қана тергеушілер мен анықтаушылардың пікіріне сүйенуге болмайды, оған тіл және сөйлеу ғылымына байланысты кәсіби арнайы білімдерді де пайдалану қажет. Мұндай жанжал шақырған көпшілік коммуникацияның материалдары сот сараптамасының тексеруінен өтуі керек. Сөз жанжалының алдын алу, болдырмау үшін, негізінде дәлелдеу базалары бар фактілерді айқындау үшін лингвистикалық сараптама көмек береді. Мұндай жағдайда сараптамалық зерттеудің объектісі сөйлеу мәтіні болады. Ал мәтінді талдау хабар авторы мен оның аудиториясының қызметінен тыс қарастырылмайды.

Әлеуметтік, ұлттық, діни өшпенділік қоздыру бойынша айыпталатын қылмыстық істерге (ҚР ҚК-нің 164-бабы) байланысты лингвистикалық сараптамада жауап беру үшін төмендегідей типтік сұрақтар қойылады:

1. Ұсынылып отырған мәтінде қандай да бір ұлттық, этникалық, конфессиялық немесе әлеуметтік топқа қатысты өшпенділікті, агрессивті не төмендету сипаттағы сөйлем бар ма?
2. Ұсынылып отырған мәтінде қандай да бір ұлттық, этникалық, конфессиялық немесе әлеуметтік топқа қатысты өшпенділікті, агрессивті не төмендету сипаттағы сөйлем бар ма?
3. Ұсынылып отырған мәтінде жеке өкілі жасаған әрекеттің жауапкершілігін түгел бір этникалық топқа жапқан мазмұндағы сөйлем бар ма?
4. Ұсынылып отырған мәтінде белгілі бір ұлттық, нәсілдік немесе әлеуметтік топтың өкіліне қарсы күштеу әрекетін қоздыру сипатындағы сөйлем бар ма?
5. Ұсынылып отырған мәтінде қандай да бір ұлтқа, нәсілге немесе әлеуметтік топқа әуелден өшпенділігін білдіретін сөйлем бар ма?
6. Ұсынылып отырған мәтінде белгілі бір ұлттық, діни, этникалық немесе басқа әлеуметтік топқа басқалардың антогонизмі, мүдделерінің сыйыспайтын қағидалары туралы сөйлемдер бар ма?
7. Ұсынылып отырған мәтінде белгілі бір әлеуметтік, этникалық, конфессиялық топтардың өткендегі, бүгінгі, келешектегі зұлматтары мен нәубеттерінің себебін басқа ұлттың, халықтың, этностың және әлеуметтік топтың мақсатты іс-әрекеттерінің нәтижесі деп түсіндіру туралы сөйлем бар ма?
8. Ұсынылып отырған мәтінде басқа бір ұлтқа, конфессияға, этникалық немесе әлеуметтік топқа қатысты геноцидті, депортацияны, репрессияны мадақтау, жағымды бағалау туралы сөйлем бар ма?
9. Ұсынылып отырған мәтінде тұлғаны белгілі бір ұлттың, этностың, нәсілдің немесе әлеуметтік топтың өкілі ретінде жағымсыз төмендету бағалау туралы сөйлемдер бар ма?

Әлеуметтік, ұлттық, рулық, нәсілдік, діни өшпенділікті немесе араздықты қоздыру мақсатына бағытталған әрекеттер азаматтарды діни, әлеуметтік, ұлттық, рулық немесе

нәсілдік белгісіне қарай бірінің артықшылығын, ерекшелігін немесе кемістігін насихаттаумен бара-бар. Енді «әлеуметтік, ұлттық, рулық немесе нәсілдік, діни өшпенділік немесе араздық қоздыру», «азаматтың ұлттық ар-намысы мен абыройын немесе діни сезімін балағаттау», «азаматтарды діни, әлеуметтік, ұлттық, рулық немесе нәсілдік белгісіне қарай бірінің артықшылығын, ерекшелігін немесе кемістігін насихаттау» деген заң тілінің құрылымдарына түсініктеме, анықтама беру керек болады.

Яғни, даулы мәтінді сараптау арқылы сот процесінде лингвистикалық сараптама жасау. Нақтылап айтқанда, лингвистикалық сараптамадан гөрі лингвистикалық түсіндіруге немесе комментарийге ұқсас. Олар полициялық тексеріс барысында жауапқа тартылған адамдар мен полицияның өзара түсінісуі; сотқа дейінгі және сот барысындағы аудармашының рөлі; судьялар мен алқа билердің сөздері мен нұсқауларын түсіндіру.

Жоғарыда ескерткеніміздей, соттық лингвистикалық сараптама — соттық сараптамалардың 20 шақты түрінің бірі. Соттық лингвистикалық сараптама түрлі бағыттағы мәтіндік материалдардың (қағаздағы жазу, бейне, дыбысжазу таспаларындағы мәліметтер) мазмұнын зерттей отырып, ауызша және жазбаша сөйлеу барысындағы түрлі хабарды берудегі жеке адамның немесе топтың ерекшеліктерін анықтау. Соттық лингвистикалық сараптаманың нысаны — жазылған мәтіндегі автордың субъективті пікірінің не тұжырымының белгілі бір объективті шындыққа қарым-қатынасы.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются способы производства лингвистической экспертизы.

RESUME

This article discusses the methods of production of linguistic expertise.